

Kanada'da Çokkültürcülüğün Ortaya Çıkış Nedenleri

Selda Geyik Yıldırım*

Sakarya Üniversitesi, Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, Sakarya.

Öz

Vatandaşlık ve siyasal haklar gibi modern dönemin ortak evrensel çıkarlarının bugün bazı bireyler/gruplar tarafından yeterli görülmeyip yerel/kimliksel/kültürel çıkarların daha yüksek sesle dillendirildiği bir sürecin içerisindeyiz. Bu sürece yönelik değerlendirmeler talep edenler ile talepleri dinleyenler arasında doğal olarak farklılıklara yol açmaktadır. Çokkültürlülük tanımsal ve içeriksel olarak nasıl sınırlandırılırsa sınırlandırılırsın nihayetinde o, toplumsal yaşam içindeki farklılıklara ilişkin benzer bir vurguyu taşır. Farklılıkların teorik kabulünden sonra ise bunun nasıl pratikleşeceği sorusuna yanıt aranmaya başlanmıştır. Bunların ortaya çıkışını sağlayan nedenlerse hem birbirinden ayrı hem de birbirlerini destekleyen nitelikte olmuştur. En genel anlamıyla kültürel farklılıkların tanınmasına yönelik uygulamaları ifade eden çokkültürcülük aynı zamanda çeşitli toplumsal dönüşümlerin ardından ortaya çıkan bir dizi politikaya işaret eder. Çokkültürcülüğün kendisine uygulama alanı bulmasının arkasında çoğunlukla öngörülemeyen, beklentilerin aksi yönünde ortaya çıkan çeşitli faktörler yer almaktadır. Bunların neler olduğuna ilişkin çeşitli yazarlar tarafından kimi zaman ortak kimi zaman da farklı faktörlere vurgu yapılmıştır. Bununla birlikte, çokkültürlü toplumların çokkültürcü politikalarına ilişkin tartışmalar ve yanıtlar da henüz netlik kazanamamıştır. Bu durum kendisine uygulama alanı bulduğu Kanada için de geçerlidir. Kanada, çokkültürcülüğü pratikleştiren bir ülke olsa da tartışmalar burada da devam etmekte ve bu yeni çözümün yeni problematik alanlar doğurup doğuramayacağı tam olarak öngörülememektedir. Bu çalışma, çokkültürcülüğün nasıl ortaya çıktığı sorusuna Kanada özelinde yanıt bulmaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çokkültürlülük, Çokkültürcülük, Kanada, Quebec

The Reasons for the Occurrence of Multiculturalism in Canada

Abstract

We are in a period in which local/identity and cultural benefits are expressed more intensely, while some individuals/groups in the modern era undervalue common universal values such as citizenship and political rights. Precise evaluations of this process reveal differences between the people making requests and the people listening to these requests as usual. No matter how it is limited in terms of identification or content, multiculturalism carries an emphasis on the differences in social life, in the end. The search for the answer to the question how it will be put into practice rises after the theoretical acceptions. Although the causes that these problems emerge from support each other, they can be different, too. Multiculturalism, which refers to the practice towards the recognition of cultural differences in the most general sense, refers to a series of policies that emerge after various social transformations, at the same time. Unforeseen factors that show up contrary to expectations often lie behind multiculturalism finding itself a field of practice. Various authors have underlined different or common factors from time to time. In addition to this, discussions and answers about multiculturalist policies of multiculturalist societies have not yet brought clarity. This process is also the case in Canada, a place where it is practised. Although Canada is a country that makes multiculturalism practical, discussions continue here and it is impossible to predict whether or not a new solution will cause new problematic areas. This study

tries to find an answer to the question of how multiculturalism has occurred by specifically considering Canada.

Keywords: Multicultural Society, Multiculturalism, Canada, Quebec.

GİRİŞ

Kanada'nın çokkültürcülüğü, birey ve grup haklarında gelinen ileri bir aşama olarak mı ya da bir zorunluluğa/toplumsal bir ihtiyaca verilen gönüllü/gönülsüz bir yanıt olarak mı okunmalı? Biz ikincisinin daha doğru bir yaklaşım olduğunu varsayıyor ve Kanada'nın çokkültürcülük politikalarının ülkenin kendine özgü tarihsel ve toplumsal koşullarının bir ürünü olduğunun gözden kaçırılmaması gerektiğini düşünüyoruz. Dolayısıyla, çokkültürcülüğün Kanada modeli ancak Kanada ile benzer tarihselliğe sahip ülkeler için bir ölçüde genelleştirilebilir ve uygulanabilir önerisi/iddiası taşımaktadır. Ayrıca modern dünyanın sıradışı tecrübeleri bugün bütün ülkeler için geçerli olabilecek tek model fikrini rafa kaldırmıştır artık. Asıl mesele çokkültürcülüğün sadece Kanada ve benzer ülkeler özelinde varlık bulabileceği değildir; hangi ülkede hangi uygulamalarla sorunsuz olarak varlık bulacağıdır.

Modern dönem koşullarında/kurumlarında reddetmemiz istenilen, bugün ise kabullenmemiz beklenen çokkültürlülüğe ilişkin literatürde sıkça dillendirilen savlar bir yönüyle modern dönemin genelleştirici söylemlerini çağrıştırmaktadır. Bir geçiş süreci ile karşı karşıya kaldığımız doğrudur ancak bu süreç eski mantığın yeni uygulamaları ile çözümlenemez. Bu nedenle, çokkültürlü toplumlar çokkültürcülük politikalarında bu politikaların pratikleştiği ülkelerin deneyimlerinden faydalanmakla birlikte doğrudan referans almadan kendi tarihsel yüzleşmeleri aracılığıyla farklı politikalar üretilebilmelidir. Aksi takdirde, mevcut sorunların aşılması yerine yeni sorunların ortaya çıkma ihtimali söz konusudur. Bu durum Türkiye de dahil olmak üzere çokkültürlü ulus-devletlerin tümü için geçerlidir.

Bugün artık ulus-devlet, içeride çokkültürlülüğün doğurduğu patlama ve dışarıda küreselleşmenin getirdiği sorunlar altında kendini adeta bir meydan okumayla karşı karşıya hissetmektedir (Habermas, 2015: 25). Bu nedenle, ulus-devletin yeniden yapılandığı ya da zayıfladığı fikri gündeme taşınmıştır. Ulus-devlet olgusu da dahil hiçbir olgu tek başına bugünkü süreci doğurmamıştır. Bu süreçlerin her biri çok çeşitli faktörleri içermekte ve nedenleri/neticeleri açısından her ülke özelinde farklılaşmaktadır. Kimileri destekleyici bir politika sergilerken kimileri direnme konusunda ısrarcı olabilmektedir. *"Fakat günümüzün çoğulcu toplumlarında artık bizler, kültürel açıdan homojen bir ulus-devlet modelinden gittikçe uzaklaşan güncel gerçeklerle iç içe yaşıyoruz. Kültürel yaşam biçimlerindeki çeşitliliğin, etnik grupların, mezheplerin ve dünya görüşlerinin sayısı gittikçe artmaktadır"* (Habermas, 2015: 26). Bundan dolayı toplum içindeki farklı kesimler tarafından dillendirilen taleplerin sayısı ve baskısı da artmaktadır. Devletlerin bunlara yanıtları ise her biri özelinde değişken bir nitelik göstermektedir. Yöntemsel farklılıklarına rağmen ülkelerin tümünde ortak olan temel nokta ise mevcut kültürel çeşitliliğin bir arada nasıl sürdürülebileceği ve sorunsuz işleyeceğine yönelik kaygılı arayışlardır. Türkiye ve benzeri ülkelerde de gerek halkta gerekse politika yapıcılarda bu tür kaygıların yoğun olarak yaşandığı söylenebilir. Bu

makale çokkültürcülüğün nasıl ortaya çıktığı sorusunu Kanada özelinde ele almaktadır. Bu nedenle Türkiye ve benzer ülkeler çalışma içerisinde detaylıca yer almamaktadır. Ayrıca çokkültürcülüğün Türkiye özelinde ele alınması ya da Kanada ile karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi ayrı bir araştırma süreci/makalesi ile mümkün olabilir.

1. MODERNİTENİN SORUNSALLAŞTIRDIĞI ALANLARDAN BİRİ OLARAK “ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK”

Modern dönemlerde bireysel, toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda yaşanan radikal değişimlerle birlikte modern öncesi olarak adlandırılan geleneksel döneme ait nitelikler yerini modern oluşumlara ve bunların kurumsal yapılarına bırakmıştı. Geleneksel dönemde kültürel çeşitliliği barındıran toplumlar modern dönemin politik uygulamalarının kültürel homojenlik inşası ile bu niteliklerini kaybetmeseler bile kültürel çeşitlilik geçmiş dönemlerdeki görünümlerinden farklı bir boyuta taşınmıştı. Başka bir deyişle, var olanın (kültürel çeşitliliğin) yaşanmasından var olanın saklanması doğru bir dizi uygulamalar baş göstermişti. Günümüz dünyasında sıklıkla dillendirilen çokkültürlülük söylemleri postmodernleştiği iddia edilen dönem ile birlikte daha fazla görünür kılınsa da esasında çokkültürlü yapılar modern dönemlerde de toplum yaşamından hiç silinmemiştir. Taylor'ın ifadesiyle “şimdi yeni olan, tanınma talebinin artık açık seçik görülecek duruma gelmiş olmasıdır” (Taylor vd., 2014 : 84). Bugün karşımıza çıkan kültürel çeşitliliğe ilişkin sosyolojik gerçeklikler, esasında modernitenin kendi gerçeklik inşası ile kapı dışarı etmek istediği ancak başarılı olamadığı bir sürecin neticeleridir. Bugün ise *çokkültürlülük*, baş tacı edilmeye çalışılan ve yine modern dönemlere özgü evrenselleştirilmeye çalışılan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren daha yoğun olarak tartışılmaya ve varlık alanını genişletmeye başlamıştır.

Dünyada çokkültürlülük kavramı ilk olarak 1957'de İsviçre'de kullanılsa da, 1960'ların sonunda ortak anlamını Kanada'da buldu. Kavram hızlı bir şekilde diğer İngilizce konuşan ülkelere yayıldı ve buralarda tartışılmaya başladı (Sengstock'tan aktaran Özensel, 2012 : 59). Uzun yıllar sosyolojik gerçeklikte karşılığı olan bir olgunun kavramsal olarak literatürde yer bulması 20. yüzyılın ikinci yarısına rastlar. Bu durum modern devletin ulus yaratma projesinin istenilmeyen neticelerinden birini ortaya çıkarmıştır. Ulusal topluluğun siyasal yurttaşları olarak sayılan bireylerin geleneksel kimliklerinin çeşitliliği ulus kimliği altında tektipleştirilmeye çalışılmıştı. Bugünse kimliğin çeşitliliği/çokluğu yeniden tarih sahnesinde yerini almaya ve desteklenmeye başladı. Ulus-devletin ideolojik yaratımı olan milliyetçilik ise şaşırtıcı bir şekilde, çağın atmosferine paralel olarak, çeşitlenerek yeniden güçlenmeye devam ediyor. Ulusun milliyetçiliği de kendini ulus içindeki yeni milliyetçiliklerle karşı karşıya buldu. Avrupa'nın ulus-devlet idealleri Avrupa dışındaki toplumlar tarafından referans alınarak dünyanın pek çok ülkesine yayılmıştı. Ulus-devletin ortaya çıkışına zemin hazırlayan toplumsal olaylar gibi ulus-devletin egemen düşüncelerine ve ilkelerine karşı çıkışlar da yeni oluşumları yaratma ve ortaya çıkan ihtiyaçlara karşılık verme zorunluluğunu doğurmuştur. Çokkültürcülüğün karar vericileri ve uygulayıcılarının karşı karşıya kaldığı ikilem de budur.

Ulusal ve etnik farklılıklardan doğan türden bir çokkültürlülüğe ağırlık verdiğini söyleyen Kymlicka göre de *“bir devlet, eğer üyeleri ya farklı uluslara ait (çokuluslu devlet) ya da farklı uluslardan kopup gelmişse (çoketnikli devlet) ve bu olgu bireysel kimliğin ve siyasi hayatın önemli bir yanını teşkil ediyorsa, o devlet çokkültürlüdür”* (Kymlicka, 2015: 53). Parekh’e göre ise çokkültürlülük tek başına farklılık ve kimlikle ilgili değil, kültürle kaynaşmış ve ondan beslenen farklılık ve kimliklerle, yani bir grup insanın kendilerini ve dünyayı anlamakta, bireysel ve toplu yaşamlarını düzenlemekte kullandıkları inançlar ve uygulamalar bütünüyle alakalıdır. O zaman çokkültürlülük, *“kültürel çeşitlilik veya kültürle kaynaşmış farklılıklarla ilişkilidir”* (Parekh, 2002: 3). Habermas ise bu noktada kolektif kimliklerin tanınması mücadelelerine vurgu yapar (Habermas, 2015: 119). Bütün bu yaklaşımlar çokkültürlülüğün net ve tek bir tanım içermediğini, kapsamı açısından da kimilerinde daha sınırlı kimilerince daha geniş bir içeriğe sahip olduğu görülmektedir. Ancak tümünde ortak olan yönler dikkate alındığında en genel anlamıyla çokkültürlülük, kültürel çeşitliliğe/çoğulculuğa işaret etmektedir. Ancak yaklaşımların içeriği ve kapsamı birbirlerinden farklılaşmaktadır.

Parekh, modern toplumlarda kültürel çeşitliliğin üç biçimden bahseder. İlkinde üyelerin çoğunun geniş ölçüde ortak bir kültürü paylaşmasına rağmen, bazıları ya yaşamın belirli alanları hakkında farklı inanç ve uygulamaları kabul eder ya da kendilerine özgü, göreceli olarak farklı yaşam biçimleri geliştirir. Eşcinseller bu kategoridedir. İkincisinde, toplumun bazı üyeleri baskın kültürün bazı merkezi ilke veya değerlerine fazlasıyla eleştirel yaklaşır ve bunları uygun biçimlerde yeniden oluşturmaya çalışırlar. Bunları *“görüngesel çeşitlilik”* olarak tanımlar ve bu kategoride feministler, dindarları ve çevrecileri örnek olarak verir. *“Üçüncü olarak, çağdaş toplumların çoğunda sahip oldukları kendi inanç ve uygulama sistemlerine göre yaşayan birçok bilinçli, az çok iyi örgütlenmiş topluluk bulunur. Yeni göçmenler, Yahudiler, Çingeneler ve Amishler gibi oturmuş topluluklar, çeşitli dini cemaatler ve halklar, Basklar, Katalanlar, İskoçlar, Galliler, Quebec halkı gibi belirli bölgelerde yoğunlaşan kültürel gruplar sayılabilir. Bunları da “toplumsal çeşitlilik” olarak tanımlar”* (Parekh, 2002: 4-5). Günümüz dünyasında bu üç kategoride yer alan her bir grup aynı zamanda *“tanınma talebi açık seçik görülecek duruma gelmiş olan”* gruplardır. Bir tarafta cinsel tercihlerine, cinsiyetlerine, çevreci duyarlılıklarına diğer tarafta dinsel inanışlarına, etnik-kültürel yapılarına yönelik saygı/kabul talepleri ve modern dünyanın modası geçmiş paradigmalarına karşı çıkışlar söz konusudur. Bu üç biçim arasında görüngesel ve toplumsal çeşitlilik ilkinden daha farklı nitelikleri bünyesinde taşımaktadır.

Görüngesel çeşitlilik, baskın kültürün ya toptan reddettiği ya da teoride kabul edip pratikte göz ardı ettiği bir hayat görüşünü temsil eder. Alt kültürel çeşitlilikten daha radikal ve kapsamlı olup, o kadar kolay kabul edilemez. Toplumsal çeşitlilik ise çok farklıdır. İyice yerleşmiş toplulukların çokluğundan kaynaklanıp bunun etrafında desteklenir; bu toplulukların her birinin korumak ve sürdürmek istediği kendine ait uzun bir tarihi ve yaşama biçimi vardır. Burada söz konusu olan çeşitlilik güçlü ve inatçıdır; iyi örgütlenmiş sosyal taşıyıcıları vardır; kabul edilmesi derinliğine ve isteklerine göre daha kolay ya da daha zor olabilir. Çokkültürlü toplum ve çokkültürlülük terimleri genellikle bu üç çeşitlilik tipini ve diğerlerini, yalnızca son

ikisini ya da sadece üçüncüsünü barındıran topluluklardan bahsederken kullanılır (Parekh, 2002: 5). Parekh, çokkültürlülüğü üçüncü kullanımdaki anlamıyla kullanır. Yani az çok iyi örgütlenmiş topluluklar olarak kategorileştirdiği toplumsal çeşitlilik anlamında ele alır.

Çokkültürlülük tanımsal ve içeriksel olarak nasıl sınırlandırılırsa sınırlandırılırsın nihayetinde o, toplumsal yaşam içindeki farklılıklara ilişkin benzer bir vurguyu taşır. Farklılıkların teorik kabulünden sonra ise bunun nasıl pratikleşeceği sorusuna yanıt aranmaya başlanmıştır. Bunların ortaya çıkışını sağlayan nedenlerse hem birbirinden ayrı hem de birbirlerini destekleyen nitelikte olmuştur. Farklılıkların kabul görmesinin doğal bir uzantısı olarak da farklı etnik ve kültürel unsurların beraberce bir arada yaşadıkları bir toplum tasarımı olarak şekillenen çokkültürlülük politikaları bugün daha sık gündeme gelmektedir. Çokkültürlülük ve kültürel çoğulculuğun, sahicilik söylemleri ve kültürel ve etnik azınlıkların haklarına yapılan vurgunun bugün için bu derece revaçta olmasının kimi nedenleri bulunmaktadır (Şan, 2005: 70). Kültürel alanlarda farklılıkların tanınması ve varlıklarını sürdürmelerine müsamaha ile bakılması siyaset ve toplum hayatında geçerlilik kazanmadan önce konu öncelikle toplum bilimlerinin gündemine taşınmıştır. Bu bağlamda insan bilimlerindeki pozitivist ve ilerlemeci paradigmanın geçerliliğini yitirmesi ile paralel bir gelişim süreci izlendiği söylenebilir. Postmodernizm olgusu da çokkültürlü toplum idealinin uygun zeminini oluşturmada son derece elverişli imkânlar sunmaktadır. Bir diğer faktör de modern ulus devlet idealine ulaşma yolunda devletlerin bünyelerinde barındırdıkları etnik, dini ve kültürel azınlıkları yok sayan hatta yer yer bu unsurları sistemli bir biçimde yok eden bir anlayışı taşımaları gelmektedir (Şan, 2005: 70-78). Bütün bu nedenler özü itibarıyla modern dönemin inşalarına olan karşı çıkışların neticeleridir. Pozitivist ve ilerlemeci anlayış, büyük savaşların yol açtığı yıkımları, sömürgeleştirmeden doğan toplumsal kayıpları, homojenleştirici politikaların etik dışı uygulamalarını ve ırkçılığın yarattığı insanlık dışı manzaraları öngörememişti. İlerlemenin rotası olarak ilan edilen Batılı demokrasilerin rasyonelliği ise bunların hiçbirini engelleyememişti. Bugün de engellediği söylenemez. Bugün için değişen bir şey varsa o da kavramsallaştırmaların değişen adlarıdır, içerikler hiç değişmemiştir. Modernin postmoderne geçişinde bile moderne ait pek çok olgu varlığını hala sürdürmektedir.

Moderne ait temel felsefelere karşı çıkış olarak resmedilen postmodernlik tüm karşıt argümanlarına rağmen yine de modernliğin izlerini taşımaktadır. Kimilerine göre yeni bir dünyanın habercisi, kimilerince de muğlak bir dönemin düşünce biçimine işaret eden postmodernizm, farklılık söylemlerinin inşa edilmesinde şüphesiz payı olan temel olgulardan birisidir. 1960'lı yıllarla birlikte anılmaya başlanan postmodernizm, esasında modernizme ilişkin olguların tartışmaya açılıp, reddine varan ve yenilenmeye ihtiyaç duyulan bir duruma işaret eder. Modern dönemin tektipliği postmodern olarak adlandırılan dönemin çeşitlilik söylemleri ile karşı karşıya getirilmiştir. Benzer şekilde ulus-devletler de farklılık söylemleri ile yeniden yapılanma çağrısını ya da ortadan kalkacakları iddiasını daha sık duymaya başlamışlardı. Her birinin etkisi ile bugün artık geçmiş dönemlerden daha geniş, çeşitli ve farklı bir

söylemsel-pratiksel alan doğmuştur. Bu durum kendisini kültürel alanda da hissettirmeye başlamış ve giderek yoğunlaşmıştır.

2. ÇOKKÜLTÜRCÜLÜK: GÖNÜLLÜ BİR İNŞA SÜRECİ Mİ, ZORUNLU BİR KABULLENİŞ Mİ?

“İnsancılık, insan hakları ve eşit yurttaşlık gibi birbiriyle bağlantılı düşüncelerin tam yeniden hayat bulduğu sırada, gruplar arasındaki farklılıklardan kaynaklanan talepleri bünyesinde toplayan Afrika merkezilik, etniklik, kadınlık ve eşcinsel hakları gibi fikirler yeni bir ilerici siyaset anlayışının eksenine haline geldi. Bu bir kimlik siyasetiydi: olduğu gibi olmak veya mirasına sadık kalmak ve aynı kabilden başka insanlarla sahip olunan bir ortaklığın kamu nezdinde tanınması için mücadele vermektir. Bu siyaseti tarif etmek için özellikle ABD’de “çokkültürcülük” terimi kullanılmaya başlanmıştı” (Modood, 2014: 14). Asimilasyon siyasetinin öncü isimlerinden biri olan ABD’nin çokkültürcülük siyasetinde de öncü rolü üstlenenlerden biri olması hem şaşırtıcı hem de anlamlıdır. Asimilasyonu, yaşam koşullarını yükselttiği, maddi ve manevi avantajlar sağladığı ve onların toplumsal hareketliliği için gerekli koşulları oluşturduğu ölçüde kabul ediyorlardı. Birleşik Devletler’de görülen durum da buydu; “etnisiteye dayanan entelektüel sanayi”ye rağmen çeşitli Beyaz grupların melting-pot (eritme potası) süreci yaşadıklarına, Siyahların ulusal bir siyaset biçimini talep etmek için gerekli altyapılarının bulunmadığına ve asimilasyona maruz kalışlarına tanık olmuştuk (Schnapper, 2005: 117). Bu siyaset anlayışı uygulama alanı bulduğu dönemlerde araştırmacılar tarafından da desteklenmiş, asimilasyonun kolektif yaşama katılmayı kolaylaştıran bir yöntem olduğu savunulmuştu. Chicago Okulu da bu yöntemi savunular arasında yer alıyordu. Asimilasyon konusu o dönemin popüler konuları arasında yer alıyordu.

Birlikte yaşama sorununa, modern demokrasilerin ve sosyolojinin getirdiği cevap önce asimilasyon oldu (Schnapper, 2005: 194). Ancak, bu görüş daha sonra ciddi eleştirilere uğradı. Eleştiriye uğramasının temel nedenlerinden biri de beklentilerin aksi istikamette yol almasıydı. Kısacası, asimilasyon siyaseti ve uygulayıcıları öngörülerinde yanılmıştı, bireyler ve gruplar arzu edilen ortaklıklar içinde eritilememiş aksine mevcut uygulamalar sonucu daha güçlü duygu ve bağların uyanmasına, daha dirençli karşı çıkışlara yol açmıştı. Bu durum yeni siyaset arayışlarını beraberinde getirdi. *“Bu siyasetin özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra gündeme geliyor olması Batı toplumları için bir dönüm noktasına işaret etmektedir. Batı’da kültürel çoğulculuğun bir siyaset olarak benimsenmiş olmasının ardında hiç kuşkusuz tüm tarihleri boyunca yaşanan etnik temizlik ve ırkçılık tutumlarının artık sürdürülemez bir boyuta ulaşmasının büyük etkisi bulunmaktadır”* (Şan’dan (2006) aktaran Şan ve Haşlak, 2012: 31). Bütün bunlar ise literatürdeki kavramların ve yaklaşımların farklılaşmasını da beraberinde getirmişti. Böylelikle, sosyoloji söyleminde “asimilasyon”un yerini “etnisite” aldı. Bu terim, üstü kapalı olarak hem Amerikan toplumundaki çoğulculuğu, hem Batı’nın asimilasyon siyasetiyle simgeleşen siyasal düzene karşı isyanı hem de eşitsizliklerin ve ayrımcılıkların yükünü hatırlatıyordu. (Schnapper, 2005: 271). Kültürel çeşitliliğin asimilasyon politikaları ile çözümlenememesi çokkültürcülük tartışma ve uygulamalarına zemin hazırlayan faktörlerden biri olmuştur.

Çokkültürcülük terimi, özellikle Britanya’da ve Avrupa’nın diğer kısımlarında, daha dar bir anlamda kullanılmaktadır. Dünyanın bu bölgesinde bir siyasal hareket neticesinde değil, halk hareketliliği neticesinde, başka bir deyişle, göç olgusu yüzünden çokkültürlü hale geldiğimiz söylenir (Modood, 2014: 14). Tarihsel şartlar gereği göçmen toplumu tanımlamasına uyan Kanada, ABD ve Avustralya toplumsal uyumu sağlamak için 1960’lara kadar Anglo Uyum Modeli olarak bilinen bir politikanın uygulayıcısı olmuşlardır. Göçmenlerin geçmişlerini bırakmaları ve mevcut kültürel normları kabul etmeleri bu politikanın temelini oluşturmaktadır. (Şan ve Haşlak, 2012: 36). Kanada hükümetinin, 1970’ler sonrası göçmenleri asimile etmek yerine çoketnikli yapıyı ilerletme politikası için kullandığı bir terim olan “çokkültürcülük” (Kymlicka, 2015), kavramı Kanada’da esas olarak göçmenlerin önyargı ya da ayrımcılık korkusu duymaksızın etnik kimliklerini ifade etme hakkı demektir; Avrupa’da, genelde ulusal cemaatler arasında güçlerin paylaşımı demektir; ABD’de, sıklıkla marjinalleşmiş sosyal grupları karşılamak için kullanılır (Kymlicka, 2015 : 51-52). Kanada’yı takiben Avustralya ve Birleşik Devletlerde kavram daha sonra devreye girmiştir. İsveç, resmi olarak 1975 yılında kavramı benimsemiştir. Hollanda’da resmi politikalarda, çokkültürlü toplum kavramı dahil çokkültürcü bakış açısının bazı yönleri 1980’den itibaren oldukça detaylı bir şekilde gündeme gelmeye başlamıştır. Diğer Avrupa ülkelerinde de, İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana göçmenlerle yüz yüze gelen ve bu göçmenlerin giderek geçici olmadıklarının açıklığa kavuşmasıyla çokkültürcülük kavramı yetmişli yıllarda kullanıma girmiştir (Canatan, 2006: 5). Çokkültürcülüğün ilgilendiği konu öncelikle ve tek başına kültür değildir, Avrupa kökenli olmayan etnik ve diğer kimliklerin siyasal alanda nasıl devreye sokulabileceği ve özellikle de, bu kimliklerin olumsuz ve damgalanmış konumlarının, bir parçası haline geldikleri toplumların olumlu bir özelliği haline nasıl getirilebileceğidir. Dolayısıyla, çokkültürcülük kamusal kimliklere meydan okunmasını, onların sökülmesini ve yeniden inşa edilmesini gerektirmektedir (Modood, 2014: 68). Çokkültürcülük, kültür vurgusu ve yeni kimlik siyaseti yoluyla liberalizmin soyut yurttaşını ete kemiğe büründürmek istemektedir (İrem, 2004: 25).

Çokkültürcülüğü bir bütünleşme biçimi ve eşit yurttaşlığın normatif içermelerini en iyi şekilde karşılayan bir fırsat olarak gören Modood çokkültürcülük terimini, Batılı ülkelere Batı’nın dışından gelen göçmenlerin oluşturduğu azınlıkların siyasal intibakı anlamında kullanır (Modood, 2014: 18). Bu tanım çokkültürcülüğü göç yoluyla gelen bireylerin göç ettikleri ülkelerdeki kimliksel/kültürel/siyasal konumları ekseninde ele alır. ... “zira çokkültürcülük, kültürel farklılığın bilfiil desteklenmesini, kültürel farklılıkları tasvip etmemekten ve düşman gibi görmekten insanları etkili biçimde caydırmayı ve kamu alanının toplumun kıyasına itilmiş toplulukları kucaklayacak şekilde yeniden inşa edilmesini de kapsar” (Modood, 2014: 94). Bu kapsam dışında hareket edilmeye çalışıldığında ise ne yazık ki istenilmeyen/öngörülmeven bazı olumsuzluklar toplumsal yaşam içerisinde karşımıza çıkabilir. “Din, ırk ya da etnik kökenli farklılıklar veya tarihsel-kültürel eşzamansızlıklardaki uçurum ne kadar derinleşirse, o oranda büyük çapta; ne kadar köktendinci öz-kanıtlama eğilimleri güdülürse o denli sancılı olacaktır - çünkü, tanınma için savaştan azınlık, aciz

kalmışlıktan dolayı geri dönmelere sapsmış olabilir, ya da, ancak kitlesel eylemlerle, insanlarda yeni ve esaslı bir kimlik oluşturma bilinci uyandırılabilir (Habermas, 2015: 120). Bugün söz konusu olan durum da budur aslında. Tanımlanmak yerine tanınmak isteyen, belirli bir kültürel form ile bütünleştirilmek yerine halihazırdaki kendi kültürel yaşantısını sürdürmek isteyen, bunu talep edenler ve bütün bu talepleri dinleyenler kimi zamanda taleplere gönüllü/gönülsüz yanıt vermeye çalışanlar söz konusudur. Bu durumu destekleyenler kadar eleştirel yaklaşan kesimler de mevcuttur. Kimileri çokkültürcülüğü tartışmasız olarak benimseyip desteklerken, kimileri ise onun bir “yan ürün” olduğunu ya da yeni sorunlar alanının yaratıcısı olabileceğini iddia etmektedirler.

Grup kimliklerinin normatif ve siyasal açıdan öneme sahip olduklarını kabul eden bir sivil etkileşim biçimi olarak da tanımlanan çokkültürcülük (Modood, 2014:95) politik alandaki uygulamalarında da tartışmalı olmuştur. Çokkültürlü siyasete yönelik eleştiriler iki cepheden geldi: Evrensel ilkeler adına ulusal bütünleşme geleneğine bel bağlayan bazı sosyologlar ve başrolü kültüre vermeyi reddeden Marxçı sosyologlar. John Rex, 1986’da düzenlenen bir konferans sırasında çokkültürcülüğün, bireylerin eşitliği ilkesine ters düşebileceğini hatırlattı. Britanya toplumunda hem azınlık kültürlerinin hayata geçmesinde tam özgürlüğün hem de fırsat eşitliğinin aynı zamanda güvence altına alınmasının zor olabileceğini belirtti. Philip Nanton ise, etnik ve ırksal grupların varlığının kamu siyasetleriyle kurumsallaştırılıp benimsenmesinin, özel aidiyetleri ve kimlikleri yerleştirmek, dondurmak ve pekiştirmek gibi zararlı etkilerinin olabileceğini vurguladı. Jan Rath, “azınlıklaştırma” siyasetini eleştirerek bunun, çoğunlukla nesnel olarak azınlık nüfuslarını denetlemeye ve manipüle etmeye vardığını belirtti. En sistemli ve en derin çözümlemeyi sunan, Harry Goulbourne oldu. Hem, ulusla ilgili etnik yaklaşımında Beyaz olmayanları dışlayan muhafazakârları eleştiriyordu, hem de Swann report yazarları gibi çoketniciliğin ve çokkültürcülüğün, doğaları gereği iyi olduklarını, öne sürerek devlet tarafından korunmaları gerektiğini düşünen naif çokkültürcüleri suçluyordu; Goulbourne, Fransızca’da ulusal bütünleşme projesi olarak nitelendirilebilecek bir formül oluşturmaya çalışıyordu (Schnapper, 2005: 410). Bütün bu eleştiriler çokkültürcü siyasetin uygulama alanlarında ortaya çıkabilecek sorunsal alanları ve alternatif çözümleri içeriyordu.

3. ÇOKKÜLTÜRCÜLÜĞÜN KAYNAKLARI ÜZERİNE ÖNE SÜRÜLEN GÖRÜŞLER

En genel anlamıyla kültürel farklılıkların tanınmasına yönelik uygulamaları ifade eden çokkültürcülük aynı zamanda çeşitli toplumsal dönüşümlerin ardından ortaya çıkan bir dizi politikaya işaret eder. Çokkültürcülüğün kendisine uygulama alanı bulmasının arkasında çoğunlukla öngörülemeyen, beklentilerin aksi yönünde ortaya çıkan çeşitli faktörler yer almaktadır. Bunların neler olduğuna ilişkin çeşitli yazarlar tarafından kimi zaman ortak kimi zaman da farklı faktörlere vurgu yapılmıştır. Göç olgusu bu faktörlerin en başında ve sıklıkla dillendirilenlerden bir tanesidir.

Avrupa'da göç ve göçmenlikten kaynaklanan yeni çeşitlilik ya da çokkültürlü toplum olgusu İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmış yeni bir realitedir (Canatan, 2006: 20). Resmi bir hükümet politikası olarak "çokkültürcülük", beyaz ve Hıristiyan olmayan ülkelerden akan göçün artması bağlamında, 1960'lar sonu ve 1970'lerde gündeme gelmiştir (Kymlicka, 2015: 297). Göç sorunsalı ve yabancı kökenli nüfusların mevcudiyetinin üniter ulus-devlet karşısında tehdit oluşturması, birlikte yaşama tarzı üstünde düşünmenin kapılarını araladı (Schnapper, 2005: 468). Çokkültürcülüğün kaynaklarından biri olan göç ve göçmenlik, özellikle yoğun göç hareketlerine evsahipliği yapmış olan toplumların bu siyasete neden ihtiyaç duyduklarını açıklamada önemli bir rol oynamaktadır. Resmi istatistiklere göre Avrupa'da en az 21 milyon göçmen yaşamaktadır. Göçmen nüfusun dörtte üçü Almanya (7.343. 591), Fransa (3.596.600), İngiltere (2.281.000), İsviçre (1.406.630) ve İtalya (1.116.394) olmak üzere beş Avrupa ülkesinde yoğunlaşmış durumdadır (Wanner'dan (2002) aktaran Canatan, 2006:5). Yoğun göç deneyimi yaşamış toplumlar farklı kültürlerden milyonlarca göçmeni bünyesinde barındırmaktadır. Bu çeşitliliğin varlığı ulus-devletin egemen paradigma ve uygulamalarını tartışmalı hale getiren temel olgulardan biri olmuştur.

Çokkültürlülükle birlikte modern devletin tekleştirici politikalarının, klasik liberal anlayışların bugün için işlevselliğini yitirdiği ve yeni bir devlet anlayışının tesisinin elzem olduğu vurgulanmaktadır. Böylece çokkültürcülüğün siyaset, ekonomik ve kültürel boyutların tümünü kapsayacak şekilde yeni inşanın mekanizması olması gerektiği öne sürülmektedir. Dolayısıyla çokkültürcülük, siyasal eşitlik veya iktisadi fırsatlar gibi meseleleri bir kenara bırakıp yalnızca kültürel haklarla ilgilenen bir siyaset değildir; batılı toplumlarda göçlerden sonra ortaya çıkan grupların varlığını tanıyan hem onların hem başkalarının, grupları farklılaştıran tüm bu boyutların kendi toplumsal kuruluşları açısından merkezi konumda bulunduğu hem resmen hem gayri resmi olarak, hem olumlu hem de olumsuz şekillerde, farkında olduklarını kabul eden bir siyasettir (Modood, 2014: 64). Bu inşa sürecinin sağlıklı işleyişi için de çokkültürcü siyasete ihtiyaç duyulduğu ve bunun çok boyutlu ve kapsayıcı bir şekilde uygulanması gerektiği öne sürülmektedir.

Toplumsal değişimin itici faktörlerinden biri olarak göç farklı grupların bir araya gelmesinin kapılarını aralamıştır. Bu grupların yansıttığı kültürel çeşitlilik, çoğunlukla bireysel olarak başlayan ve aile birleşimleriyle devam eden uluslararası göçten doğmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan bir seri göçün ürünü olan bu "yeni" azınlıklar, farklı Avrupa ülkelerinde değişik biçimlerde tanımlanmaktadır. Bunlar için Almanya, Belçika ve İsviçre gibi ülkelerde "yabancılar", Fransa'da "göçmen işçiler", Hollanda ve İsveç'te "göçmenler", İngiltere'de ise "ırksal azınlıklar" kavramı tercih edilmektedir (Entzinger'dan (1984); aktaran Canatan, 2006: 2). Bununla birlikte göç hareketliliğinin ortaya çıkışının da çeşitli kaynakları bulunmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'nın ekonomik ihtiyaçlarına yanıt bulmak amacıyla teşvik edilen ve yoğunlaşan uluslararası göç, bu ihtiyaca yanıt verirken diğer taraftan yeni bir ihtiyacın ortaya çıkışına da zemin hazırlamıştır. Avrupa'nın ekonomik gereksinimlerine yanıt veren göçmenler, ilerleyen

dönemlerde kendi kültürel gereksinimlerine yanıt beklemeye başlamışlardır. Ancak, bu talep her ülkede aynı karşılığı bulamamıştır. Çünkü kendi varlığını üstünleştirme ve bunu kabul ettirme ideali ile yola çıkan ülkelerde bu idealin değiştirilmesi onlar için kolay bir seçim değildi. Ayrıca kültürel talepler zorlama türünde eğilimlerin dışavurumlarından biri olarak gündemi yoğun bir şekilde meşgul etmeye başlamıştı.

Taylor'a göre çokkültürcülük, bazı kültürlerin öbürlerine zorla dayatılmasıyla ve bu dayatmaya itici güç oluşturan üstünlük varsayımıyla çok yakından bağlantılıdır. Batıdaki liberal toplumların bu açıdan çok suçlu oldukları düşünülmektedir; bu suçlama, kısmen onların sömürgeci geçmişlerinden, kısmen de nüfusları içinde kökenini başka kültürlerden alan bazı kesimleri marjinalleştirmelerinden gelmektedir (Taylor vd., 2014: 83). Dolayısıyla çokkültürcülüğün ortaya çıkış nedenlerinden biri de Batılı kültürün üstünlük anlayışını yaygınlaştırma çabaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya tarihinin erken modern dönemlerinden itibaren başlayan bu üstünlük ideali, Batılıların Batılı olmayan toplumlara "üstün" varsaydığı "emsalsiz" kültürleriyle tanıştırma ve kabullendirme sürecine işaret eder.

Taylor çokkültürcülük siyasetinin ortaya çıkış nedenlerinden birini de politikadaki milliyetçi akımların talepleri olarak görür. Bu talepler çağdaş politikayı şekillendiren unsurlardan biridir (Taylor, 2014: 47). Ulus-devlet ve milliyetçilik ideolojisine yönelik eleştirel yaklaşımlara rağmen günümüz dünyasında milliyetçiliğin azalmak yerine hızla arttığına tanık olmaktayız. Aynı zaman da bu milliyetçi duyguların kendi ulus-devletini yaratmak isteyen grupların (Quebecililer gibi) itici gücü olduğu da sıklıkla gündeme gelmektedir. Modern bir olgu olan milliyetçiliğin yeniden- postmodern ve sonrası dönemde- yaygınlaşmasını nasıl okumak gerekir? Etnisitelere dair ortaya çıkan talepler ulus-devlet temelinde yapılandırılan ülkeler için çokkültürcülük politikaları ile kolayca yanıtlanabilecek kadar basit olmamaktadır.

Etnisitenin beklenmedik ölçüde canlanması, özellikle 70'li yıllardan sonra literatürde yoğun bir şekilde ele alınmasına neden olmuştur. Yorumlar farklıdır: Modern dünyaya ya da ondan doğan kuralsızlığa bağlı iktisadi ya da bürokratik homojenleştirme karşısında gösterilen bir direnç biçimi; ya da kapitalist dünya-iktisadının tarihsel bir ürünü; ya da toplumsal sınıflar arasındaki çatışmalar zayıfladığında, kaynakların dağılımıyla ilgili çatışmalarda grupları seferber etmenin bir yolu. Ancak yorumlar ne olursa olsun, araştırmacılar etnisiteyi modern toplumun ayırt edici bir özelliği olarak ele alıyorlar artık. Bazıları, her zaman var olan, ancak ideolojik nedenlerle gizlenen bir görüngünün söz konusu olduğunu düşünüyorlar: Göçmen grupların Amerikan toplumunda asimilasyonunu, bir olgu ve bir değer olarak ulus efsanesinin ayrılmaz bir parçası olarak görüyorlar. Bazıları da tam tersine etnisitenin, modernliğin yeni biçimlerine bağlı yeni bir görüngü olduğunu öne sürüyorlar (Schnapper, 2005: 289). Oysa etnisite modern bir olgu değildir. Etnik kimliklerin tarihin pek çok döneminde görüldüğü daha yaygın bir görüş olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugün odaklanması gereken temel konu ise etnisitenin grupları seferber etme gücünün kötü amaçlı kullanımlarının önüne nasıl geçileceğidir? Bu güç, bazen bir topluluğun mücadele aracı haline getirilip kimlik sömürüsüne yol açarken aynı zamanda başka bir topluluğa ilişkin nefret söylemlerinin çoğalmasına da

neden olabilmektedir. Schnapper'ın ifade ettiği gibi “İnsanların güçlü ve zengin olmaktan çok ve ondan önce, kabul edilmeye gereksinimleri vardır. İlkesi gereği tikellikleri aşabilecek yurttaşlık zayıfladıkça, etnik-dinsel tutkuların gelişme olasılığı artar” (Schnapper, 2005: 543). Bu durum insanların/grupların yeni bir yurttaşlık tasarımına ihtiyaç duyduklarına ilişkin bir işaret olarak okunabilir mi? Kültürel çeşitliliğin bir arada yaşanılabilirliği ve sürdürülebilirliğinin mevcut yurttaşlık fikri ile el ele gidebilme ihtimali günümüz devletlerinin meşgul olduğu konu başlıklarından biri haline gelmiştir.

Kymlicka'ya göre kültürel çeşitliliğin/çoğulculuğun kaynaklarından biri belirli bir devlet içinde birden fazla ulusun yan yana yaşadığı çokuluslu devletlerdir. Burada “ulus”, belirli bir toprak parçası ya da yurttan yaşayan, ayrı bir ortak dili ve kültürü olan, az ya da çok kurumsal olarak olgunlaşmış, tarihsel bir cemaat anlamına gelir. Kültürel çeşitliliğin/çoğulculuğun bir diğer kaynağı ise göçtür. Bu olgu kişi başına en yüksek göç alma oranına sahip Avustralya, Kanada ve ABD'de her zaman hayati bir önem taşımıştır. Nitekim dünyadaki yasal göçlerin neredeyse yarısından fazlası bu üç ülkeye akmaktadır (Kymlicka, 2015: 41-45). Pek çok yorumcunun vurguladığı gibi çokkültürlülük tartışmalarının ve çokkültürcülüğün uygulama alanlarının ilk olarak bu ülkelerde görülmesi şaşırtıcı bir durum değildir. Öyleyse, bu toplumlarda yaşanan dönüşümün kaynakları nelerdir? 1960'lar öncesi, bu ülkelere gelen göçmenlerden kendi özgün geçmişlerini terk etmeleri ve tamamen mevcut kültürel normları özümsemeleri beklenirdi. Bu anlayış, göç olgusunda “Anglo-uyum” modeli olarak bilinir. Nitekim asimile edilemez olarak görülen grupların bazı grupların bu ülkelere girişi engellemiştir (örneğin, Çinlilerin Kanada ve ABD'ye göç etmelerine getirilen kısıtlamalar, Avustralya göç politikasındaki “yalnızca beyazlar” ilkesi). Asimilasyon siyasi istikrarın temeli olarak görülmüş ve öteki kültürlerin etnik merkeziyetçi inkarı yoluyla daha da rasyonelleştirilmiştir (Kymlicka, 2015: 45). Bu süreç tersi bir istikamete girdiğinde, yani asimilasyon işlevselliğini yitirdiğinde, karşı çıkışların niteliksel ve niceliksel artışında, yine rasyonel bir tutumla çokkültürcülük tercih edilir. İstikrarsızlığın hiçbir devlete olumlu bir netice yaratmadığı bilinen bir gerçekliktir. Dünya tarihi bunu tecrübe etmiş sayısız örneklerle doludur. Bu okumaları en iyi şekilde yapmış devletler istikrarsızlık yaratabilecek her türlü engeli ortadan kaldırmayı hesaplarlar. Etnilerarası ilişkiler sosyolojisinin ilk önce Birleşik Devletler'in sömürgecilik sonrası toplumunda gelişmesini (Schnapper, 2005) bu bağlamda okumak ve tesadüfi olmadığını görmek gerekir.

Yüzyılın başından itibaren ulusal bütünleşmenin çoğulcu mu yoksa üniter mi olduğu ve olması gerektiği üstünde tartışılmıştı. Bazılarına göre Birleşik Devletler'e özgü asimilasyon, Anayasa'ya ortak bağlılık sayesinde bir araya gelmiş kültürlerin ve grupların çoğulculuğuyla ve siyasal yaşama katılımıyla tanımlanıyordu. Bazılarına göre de, herkesin WASP'lara özgü kültür modelini benimsemeleri ve Anglo-conformity denilen ilkeyle uyum sağlamaları gerekiyordu. Büyük çoğunluk melting potun değerini göklere çıkardığı ve bütün Amerikalıların asimilasyonunu öngördüğü (en azından, Avrupa'dan göç etmiş bir soydan gelenler) halde, Horace Kallen (1882-1974) asimilasyonculuk karşıtı tutumu açıkça benimseyen ilk araştırmacı oldu (Schnapper, 2005: 292). Kallen'e göre çoğulculuk üç temel nedenden ötürü gereklidir. Bunlardan

ilki hiç kimsenin kendi atalarını seçme şansı olamayacak olmasıdır. Amerika'ya gelen tüm etnik gruplar Amerikan kültürüne katkı sağlayacak değerlere sahiptirler ve ayrıca Amerikan anayasası da tüm insanların eşit yaratılmış olduğuna vurgu yapmaktadır (Driedger'dan (1989) aktaran Şan ve Haşlak, 2012: 46). Bu yaklaşım, asimilasyon siyaseti ve sosyolojisinin egemen olduğu on yıllar boyunca marjinal kaldı. 50'li yıllarda kültürel çoğulculuk ideolojisi moda olunca Kallen yeniden keşfedildi (Schnapper, 2005: 292). Bu tarihlerden sonra literatürde yer alan kavramlar ve tartışmalar farklı bir eksende yol almaya başladı. Önceki dönemlerde rasyonel olduğu savunulan pek çok olguya ilişkin çözüm önerileri de yerini toplumsal dünyanın yeni olgularının/sorunlarının tanımlamalarına ve çözüm arayışlarına bıraktı.

4. KANADA

Kanada, eski adı ile Kanada Dominyonu, Kuzey Amerika kıtasında en kuzeydeki ülkedir. Kanada 5 bölgeye yayılmış olup 10 eyalet ve 3 bölgeden oluşur; Atlas okyanusu bölgesi, Merkez Kanada, Kanada Bozkırları, Batı ve Kuzey sahilleri. Her bölgenin kültür ve nüfusu farklıdır. Atlas okyanusu, Nova Scotia, New Brunswick, Prince Edward Island, Newfoundland ve Labrador eyaletlerinden oluşmaktadır. Merkez Kanada, Ontario ve Quebec eyaletlerinden oluşmaktadır. Bu bölge Kanada'nın en kalabalık bölgesidir. Kanada Bozkırları, Manitoba, Saskatchewan, ve Alberta eyaletlerinden oluşmaktadır. Kuzey tarafı ise Kanada'nın 3 bölgesini oluşturmaktadır; Yukon, the Northwest Toprakları ve Nunavut. Bu 3 ana toprak Kanada'nın üçte bir toprak kitlesini oluşturmaktadır. Ottawa, Kanada'nın başkenti olmak üzere 1 milyona yakın nüfusu oluşturmaktadır ve Ontario eyaletinde bulunmaktadır (kanadagocmenlik.com, 2015). Ülkenin toplam nüfusu ise 34.838.000'dir.

Ülkeye 1000 yıl kadar önce Grönland adasından ilk olarak Vikingler gelmiştir. Beyazların, özellikle Fransızların gelişi 1497'den itibaren başlamıştır. 1534'te Fransızlar ülkeye tamamen hâkim olmuşlardır. 1604'te Nova Scotia ve 1608'de Quebec'te Fransız kolonileri kurulmuştur. Fransızlar, Büyük Göller Bölgesi'nden batıdaki pretilere ve Meksika Körfezi'ne kadar ilerlemişlerdir. Bu sırada ülkeye İngilizler de gelerek yerleşmeye başlamışlardır. İngilizler ve Fransızlar arasında çatışmalar başlar. 1756-1763 yılları arasında yedi yıl süren savaş, İngilizlerin galibiyetiyle sonuçlanmış ve 1763'teki Paris Antlaşması ile İngilizlere Kanada'da kontrol hakkı verilmiştir. Bu sırada Kanada'nın nüfusunun büyük çoğunluğunu Fransızlar oluşturuyordu. Kısa bir süre sonra Britanya, İrlanda ve Amerikan'ın diğer kolonilerinden gelenler Kanada'ya yerleşmeye başlamışlardır. 1849'da Kanada'da İngilizler kendilerine özgü bölgeler kurarak zamanla etkinliklerini arttırmışlardır (Atalay, 2001: 372). Etnik yapı açısından %21'i İngiliz, %15,8'i Fransız, %15,1'i İskoç, %13,9'u İrlandalı, %10,2'si Alman, %4,6'sı İtalyan, %4,3'ü Çinli, %4,0 Kızılderili, %3,9'u Ukraynalı ve %3,3'ü Hollandalılardan oluşmaktadır (mfa.gov.tr, 2015). Aktürk, "etnisite rejimleri" olarak adlandırdığı tipolojisinde devletleri tek etnili, çok etnili ve anti-etnik rejimler olarak üç kategoride toplar. Kanada, çok etnili rejime sahip olan örnekler arasında yer alır. Bir devlet, çeşitli etnik kökenden gelenleri vatandaş olarak kabul ediyor ve yasal, kurumsal ve kamusal olarak etnik çeşitlilik ifade buluyorsa orada çok etnili bir rejimin var olduğunu söyler

(Aktürk, 2015: 7). Bu konuda Kanada'nın hem çokuluslu hem de çoketnikli bir yapıya sahip olduğu sıkça belirtilmektedir.

Kanada, 1931'de İngiliz Milletler Topluluğu'na bağlı bağımsız bir ülke olmuştur. 1982'de Anayasası ile Birleşik Krallık ile siyasi bağlarını koparmasına karşın İngiliz Milletler Topluluğu içinde bir üye olarak kalmıştır (Atalay, 2001: 373). G-8 üyesi ve dünyanın en büyük 11. ekonomisi olan Kanada, İngiltere tahtının sembolik başkanlığını kabul eden Anayasal Monarşi ve Demokratik Parlamenter Federal Sistem ile yönetilmektedir. Genel Vali, İngiltere tahtına bağlılığı gösteren, sembolik bir makam olup, Kanada Başbakanı'nın tavsiyesi üzerine İngiltere Kraliçesi tarafından atanmaktadır. Kanada Parlamentosu, Avam Kamarası ve Senato olmak üzere iki kamaradan oluşmaktadır. 308 üyeli Avam Kamarası 5 yıl için seçilir. Senato ise 105 üyeli olup, senatörler bölge esasına göre Başbakanın tavsiyesiyle Genel Vali tarafından atanırlar ve 75 yaşında emekli olana kadar görevde kalırlar (mfa.gov.tr, 2015).

5. KANADA ÇOKKÜLTÜRCÜLÜĞÜNÜN KAYNAKLARI

Kanada günümüz dünyasının çokkültürcülük politikalarına ilişkin örnek olarak gösterilen ülkelerin başında gelmesine rağmen, bu politikaların Kanada'nın mevcut sorunlarını kesin olarak çözüme kavuşturmadığı pek çok yorumcu tarafından belirtilmektedir. Bunun en belirgin göstergesi Quebec'te yaşanan durumdur. *Kanada, Quebec hareketini bastırabilmek için birçok yola başvurmuş ve Quebec kimliğini düzenlemek için en az altı modeli denemiştir. Bunlar (1) ikidillilik ve ikikültürlülük, (2) asimilasyon, (3) entegrasyon, (4) kültürlerarasıcılık, (interculturalisme) (5) hukuki bireysellik (individualisme juridique), (6) çokkültürcülüktür* (Bouchard'dan (1995) aktaran Kalaycı, 2006: 13). Bu formüllerin her biri aslında toplumsal yaşamın düzenlenmesine ilişkin ilkeleri de bünyesinde barındırmaktadır.

"İkidillilik çerçevesinde çokkültürcülük" politikası ve Aboriginallerin özyönetim haklarını tanınması, resmi olarak hem çoketnikliği hem de çokulusluğu tanıyan ve onaylayan birkaç ülkeden biri (Kymlicka, 2015: 59) olan Kanada dünyanın en gelişmiş demokrasilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Çokkültürcülüğü resmi bir politika olarak benimsemesine ve Fransızca konuşan Quebec eyaletine birçok ayrıcalık ve özerklik tanıyan asimetrik bir federalizm uygulamasına rağmen Quebec halkını bünyesinde barındırmakta ve özellikle referandumlarla baş gösteren milliyetçilik krizini bastırmakta zorluk çekmektedir (Kalaycı, 2006:9). Bu Kanada'ya özgü bir durum da değildir. Flanders'daki demokratikleşme ve ekonomik gelişmenin Flaman milliyetçiliği ile el ele yürüdüğü Belçika'da da; Katalonya'daki demokratikleşme ve ekonomik gelişmenin Katalan milliyetçiliği eşliğinde yol aldığı İspanya'da da aynı olguyu görüyoruz. Batılı hükümetler ancak bu olguyu kabul ettikten sonra azınlık milliyetçiliği ile barışçı ve demokratik biçimlerde nasıl baş edeceğini öğrenebilmiştir (Kymlicka, 2015: 24). Bu durum çokkültürcülüğün ortaya çıkışının gönüllü bir inşa süreci olmaktan çok zorunlu bir kabulleniş ve yanıt verme çabalarının bir ürünü olduğuna işaret etmektedir.

Kanada'nın tarihsel gelişimi değişik ulusal grupların (İngilizler, Fransızlar ve Aboriginaller) federasyon kurmalarıyla ilgilidir. Qubecliler ve Aborigin cemaatlerin

Kanada siyasi yapısına dahil edilmeleri ilk başta gönülsüzce olmuştur. Kızılderililerin toprakları önce Fransız yerleşimciler, daha sonra İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Kanada tarihinin birçok dönüm noktasının ekseninde İngilizler, Fransızlar ve Aboriginaller arasındaki federasyon koşullarını yeniden müzakere etme çabaları yatmaktadır (Kymlicka, 2015: 43). Quebeciler için Quebec, Kanada'nın diğer bölgeleri gibi bir bölge değil, Kanada federasyonunun kurucularından biridir ve 1774 Quebec Yasası, 1791 Anayasa Kanunu ve 1867 İngiliz Kuzey Amerika Yasası ile garanti altına alındığı gibi, Kanada'nın İngilizce konuşan diğer bölgeleriyle eşit haklara sahiptir (Parekh, 2002: 237). Çokkültürcülük politikalarını Quebecilerin kendileri için yeterli görmemelerinin arkasında yatan nedenlerde esasında bunlardır.

Geçmiş 1971 yılına kadar uzanan bir siyasa olan Kanada Çokkültürlülük Yasası (1988), Kanada Hükümetinin, Çokkültürlülüğün Kanada yorumunun kültür ve ırk çeşitliliğe sahip yapısını yansıttığı yollu anlayışı benimseyip teşvik edeceğini ve Kanada toplumunun her üyesine kendi kültürel mirasını koruma, arttırma ve paylaşma özgürlüğü tanıdığını bildirmektedir (Modood, 2014: 32). Bu yasanın, birbirini sınırlandırıp şekillendiren ve aralarında Kanada Haklar ve Özgürlükler Beyanamesi ile Kanada İnsan Hakları Yasası'nın da bulunduğu bir yasal mevzuatın parçası olduğunun altını çizmek gerekir. Bunlardan ilki temel özgürlükleri ve aralarında eşitlik hakkının da bulunduğu demokratik hakları güvence altına almaktadır. İkincisi ise Kanada yasalarını, her bireyin dilediği ve sürdürebileceği bir hayatı yaşayabilmesi ve ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için diğer bireylerle eşit fırsatlara sahip olması gerektiği ilkesinin yürürlüğe girebileceği şekilde genişletmektedir (Modood, 2014: 33). Ancak bu ilkeler Kanada'da yaşayan bütün kültürel gruplar tarafından kabul görememiştir. Örneğin, Quebeciler daha fazla hak talebini hak ettiklerini düşünerek bunları yeterli görmemiştir.

Kanada'da çokkültürcülüğün kaynaklarından biri de geçmiş dönemlerde işlevsel olduğu düşünülen asimilasyon politikalarının yarattığı beklenilmeyen/istenilmeyen neticeleridir. Kanada ve ABD'deki hükümetler, yeri geldiğinde, ulusal azınlıklarındaki ayrı kimlik duygusunu yok etmek için, Kızılderili çocukları için yatılı okullar ve kabile adetlerinin engellenmesinden okullarda Fransızca ya da İspanyolcanın konuşulmasının yasaklanmasına kadar, ellerindeki her türlü aracı kullanmıştır. (Kymlicka, 2015: 307). Bu ülkelerin göç ve yerleşim tarihlerinde, 1960'lara ve 1970'lere dek göçmenlerden ve kesinlikle çocuklarından asimile olmaları (anglo-konformizm) beklenmiş (Modood, 2014: 15-16), ancak yüzyıllardır süren yasal ayırım, sosyal önyargı ya da açıktan umursamazlığa rağmen, bu ulusal azınlıklar bir ulusal kimliğe sahip oldukları duygusunu kaybetmemiştir (Kymlicka, 2015: 307). Modern toplumun ütopyik olma özelliği de işin içine girince, etnik-dinsel kimlikleri ve talepleri yeniden yaratmış ya da icat etmişlerdir; bunlar, tarihsel ortaklaşmaların az çok efsanevi, içerik bakımından az çok zengin yeni biçimleridir ve duruma göre daha dinsel ya da daha etnik yollarla ifade edilirler. Özellikle, Avrupa sömürgeciliğine karşı patlak veren isyanlardan doğmuş ülkelerde bu duruma daha sık rastlanır. Avrupa'da görüldüğü gibi, yüzyıllar süren ilhaklar sonucunda oluşmuş ülkelerde bile, yakın

tarihte tikelci taleplerle kendini gösteren hareketler kanıtlamıştır ki, ulus-altı kimlikler her an uyanmaya ya da doğmaya hazırdır (Schnapper, 2005: 541).

Sömürgeciliğin çöküşüyle birlikte ortaya çıkan hassasiyetler; 1950'lerle 60'ların sonu, 70'lerin başında Amerika Birleşik Devletleri'nde Sivil Haklar ve Siyah Gücü hareketlerinin yanı sıra, savaş karşıtı öğrenci hareketlerini, feminist, gey ve lezbiyen hareketleriyle kahverengi derililerin ve kır saçlıların fitilini ateşledi. Bu dönemde, erkek WASP kültürel homojenliğinin paramparça edildiğine ve kısa ömürlü liberal mutabakatın çöküşüne şahit olduk. Afrikalı Amerikalıların, Latin Amerikalıların, Asyalı Amerikalıların, Amerika Yerlilerinin ve Amerikalı kadınların eleştirel söylem kültürüne dahil edilmeleri, sıkı entelektüel tartışmalara ve kaçınılmaz olarak da ideolojik kutuplaşmalara neden oldu. Bu tartışmalar temel olarak, erkek WASP kültürel homojenliğini ve beraberinde gelen Arnoldçu kanon anlayışının dışlamalarını, suskunluklarını ve körlüğünü hedef almıştır (West, 2014: 193).

Avrupa'nın kültürel homojenlik iddiaları ve bu doğrultuda izlenen politikalar çokkültürlülük ve çokkültürcülük söylem/uygulamalarının artması ile birlikte daha fazla tartışılmaya başlanmıştır. Avrupa evrenselciliğine eleştirel bakan Wallerstein, kapitalist dünya ekonomisinin yarattığı merkez-yarı çevre-çevre ülkeler içinde merkez konumunda bulunan ülkelerin iktidarlarını meşrulaştırmak için çabalamakta olduğunu savunur. Merkez ülkeler mevcut konumlarını kültürel öğelerin hâkimiyeti ile de sürdürmeyi amaçlamaktadırlar. Wallerstein'e göre Pan-Avrupa dünyası liderlerinin -sadece onlar olmasa da özellikle Birleşik Devletler ve Büyük Britanya-büyük medyanın ve kurucu entellektüellerin retoriği, politikalarının temel meşrulaştırma aracı olarak evrenselciliğe yapılan referanslarla doludur. Özellikle de "ötekilerle" ilgili politikaları üzerine konuştuklarında bu durum çok daha açıktır. Sözkonusu ötekiler, Avrupa dışındaki ülkeler, yoksul halklar ve "az gelişmiş" uluslardan oluşmaktadır. Bu şekilde evrenselciliğe başvurmanın üç temel değişik türü vardır. Birincisi, Pan-Avrupa dünyası liderlerinin kabul ettiği politikalar, "insan haklarının" korunması ve "demokrasi" olarak adlandırılan şeyin geliştirilmesi içindir. İkincisi, uygarlıklar çatışması jargonu içinde dile getirilir. Buna göre, "Batı" uygarlığı evrensel değerlere ve doğrulara dayanan tek uygarlık olduğu için "öteki" uygarlıklardan daima üstün olarak varsayılır. Ve üçüncüsü, devletlerin neo-liberal ekonominin yasalarını kabul etmek ve uygulamak dışında "hiç bir alternatiflerinin olmadığı" gibi piyasanın güya bilimsel doğruları iddiasına dayanmaktadır (Wallerstein, 2007: 11-12).

Klasik göçmen ülkeleri arasında yer alan Kanada'da çokkültürcülüğün kaynaklarından biri de değişen göçmen profilleridir. Tarihteki bu göçmenlerin büyük çoğunluğu Avrupa kökenliydi; fakat uygulanan göç siyasalarının beyaz olmayanları da içine alacak şekilde gevşetilmesiyle birlikte, hem yeni göçmenlerin kültürel bakımdan seleflerinden daha farklı oldukları hem de asimilasyonun kabul edilemez bir siyasa olduğu yollu görüş ağırlık kazanmıştır (Modood, 2014: 15-16). Ekonomik göç hareketi, göç alan ülkelerde farklı kültürleriyle göze çarpan yeni göçmen toplulukları yaratmıştır. Sadece Avrupa'da değil, ABD'de de benzer sorunlar yaşanmıştır (Lazear'dan (1996) aktaran İrem, 2004: 23). Bütün bu süreçler asimilasyon konusundaki

iyimser ortaklığı yeni bir evreye girmeye zorlamıştır. Kymlicka'ya göre Anglo-uyum modeline bu ortak bağlılık, Amerikan "pota"sı ile Kanadalı "etnik mozaik" arasında kurulan popüler; ama yanılıcı karışıklıkla bulanıklaşmıştır. "Etnik mozaik" göçmen kültürlerinin bütünlüğüne saygı gösterildiği çağrışımı yapmakla birlikte, pratikte bunun anlamı sadece Kanada'ya göç edenlerin asimile olmak üzere iki başat kültürden birini seçme hakkı olduğuydu. Kanada iki uluslu olmasına rağmen, "İngilizlerle Fransızların birbirlerine gösterdikleri zoraki hoşgörü, asimilasyona direnen ya da asimile edilemez olduklarına inanılan yabancılara gösterilmemiştir (Kymlicka, 2015: 45-46).

Ulusal kimliklerin kapsamının genişletilip yeniden inşa edilmesi süreci, ABD, Kanada ve Avustralya gibi ulusal kimliğin Batı Avrupa ülkelerindeki yerleşik toplumlara nazaran sürekli hareket halinde olduğu yerleşimci toplumlarda çok daha kolay bir biçimde görülebilir (Modood, 2014: 246). Yeni Dünya'daki ulusal azınlıkları göz ardı etme tarihinin, Avrupalıların yerleşimi öncesinde o topraklarda yaşayan yerli halkların aşağılıkları hakkındaki Avrupalı inanışla kopmaz bağları vardır. Yakın zamanlara kadar, bu halklar, uluslar olarak nitelendirilmeleri için gerekli politik gelişmeden yoksun olan, özyönetim kapasitesi taşımayan ve beyaz "üstleri"nin ataerkil korumasına ihtiyaç duyan "himayeler" ya da "tabi ırklar" olarak görülmüştür. Geleneksel uluslararası hukuk yerli nüfusları uluslararası hukukun bir konusu saymıyordu ve onlarla imzalanan anlaşmalar uluslararası hukuka göre düzenlenmiş anlaşmalar olarak değil, ülkelerin iç hukuklarını ilgilendiren tek taraflı yasalar olarak görülüyordu (Kymlicka, 2015: 57-58). Kanada'da çokkültürcülüğün kaynaklarından bir diğeri de bu tür gruplardan yükselen taleplerdir.

Taylor, bugün karşı karşıya kalınan "ileri bir talepten" söz eder. Bu talep, farklı kültürlerin eşit olduğunu, sadece varlıklarını sürdürmelerine izin vermekle kalmayıp onların değerli olduğunu kabul etmemizdir (Taylor, 2014: 83). Bir bakıma bu talep, formüle edilmemiş biçimiyle bir süredir yürürlüktedir. Milliyetçilik politikası, yüzyılı aşkın bir zamandır, itici gücünü kısmen insanların, yaşadıkları çevrelerdeki başka insanlar tarafından aşağılandıkları ya da saygı gördükleri duygusuna kapılmalarından almaktadır. Çokuluslu toplumlar, büyük ölçüde, bir grubun başka bir grup tarafından eşit değerde (algılanıp) tanınmaması nedeniyle parçalanabiliyor (Taylor, 2014: 84). Batı ülkelerinin milliyetçi taleplere demokratik yollardan çözüm arayışı onları yetki devretmeye itmiş, böylece birden fazla ulus barındıran İngiltere, İspanya, Belçika gibi bazı Batılı ülkeler üniter devletten çokuluslu federal devlete geçmeye başlamıştır. Kanada, bu Batı ülkeleri arasında en çok yetki devretmiş ülkelerden Quebec ise dünyanın en geniş özerklik haklarıyla donatılmış bölgelerinden biridir. Ancak Kanada gibi demokratik ülkelerin ayrılıkçı taleplerle karşı karşıya olmasından anlaşılacağı üzere, ayrılıkçılık bir demokrasi ya da adalet sorunu olmaktan çok, bir milliyetçilik sorunudur (Kalaycı, 2006: 11). Milliyetçilik, Kanada'da çokkültürcülüğün ortaya çıkışına neden olan bir diğer faktördür. Milliyetçiliğin, çoğu zaman ulus ve devletin uyumunu öngörmesi ve ulusun sınırlarıyla devletin sınırlarını uyumlu ve benzer hale getirmeyi amaçlaması, her milliyetçiliğin nihai hedefinin, mensubu olunan ulusun kendi devletini kurması olduğu düşüncesini pekiştirir (Kalaycı, 2008: 91).

Taylor'ın düşüncesine göre şu anda Kanada'da yaşanan durum budur. Milliyetçi düşüncelerden etkilendiklerini inkar edenler de aktörlerin kendileri oluyor. Onları güdüleyen şeylerin de eşitsizlik, sömürü ve adaletsizlik gibi başka etkenler olduğunu ileri sürüyorlar. Örneğin, Quebec'te bağımsızlık yanlılarının pek azı, kendilerine savaşı kazandıran şeyin, aslında büyük ölçüde İngiliz Kanadasının onları tanımaması olduğunu kabul edebiliyor (Taylor, 2014: 84). Quebec milliyetçiliğinin miladı olarak 1960-66 yılları arasında hızlı bir toplumsal değişimin yaşandığı Sessiz Devrim döneminin gösterilmesi boşuna değildir, zira diğer nedenler göz ardı edilse bile salt Kanadalı Fransız kimliği yerine Quebeclilikten ilk defa bu dönemde bahsedilmiş olması dahi başlangıç kabul edilmesi için yeterlidir (Kalaycı, 2006: 22). Quebec milliyetçiliğinin azalacağı/ortadan kalkacağı beklentisi ile uygulanan çokkültürcü politikaların bu tür duyguları azaltıcı etkiler yaratamadığı pek çok yazar tarafından vurgulanmıştır.

Kymlicka'ya göre birçok Batılı liberal azınlık milliyetçiliğinin ortadan kalkacağını ummuşlardır. Etnik-kültürel çatışmaların derin sorunların bir yan ürünü olduğunu, bu sorunların çözülmesi ile çatışmanın da çözüme kavuşacağını savunmuşlardır. Bazı liberaller gerçek sorunun demokrasi ve hukuk düzenindeki eksiklikler olduğunu; bazı liberaller modernleşme ve ekonomik refahın ödediği bir bedel olduğunu; bazı liberaller ise azınlık milliyetçiliğinin "öteki" hakkındaki cehaletten kaynaklanan irrasyonel kişisel önyargıların sürdürülmesi anlamına geldiğini; bazı liberaller de azınlık milliyetçiliğine yabancı ajan provokatörlerin neden olduğunu savunmuşlardır (Kymlicka, 2015: 22-23). Bu tespitlerin yanlış olduğunu düşünen Kymlicka'ya göre beklenen hedeflere (demokratikleşme, refah ve hoşgörü) ulaşıldığında bile azınlık milliyetçiliği Batıda azalmamış artmıştır. Böylece, farklı etnik gruplar arasındaki gerginliği azaltması ümit edilen bu politika, tersine Kanada Federasyonu'nun iki kurucu ögesi arasındaki anlaşmazlığı ve çatışmayı daha da ateşlemişti (Kalaycı, 2006: 20).

Kanada'daki Fransızlarla İngilizler arasındaki ilişkilerden yola çıkarak örneklendirme yapan Kymlicka, kırk yıl önce Quebecilerin yoksul ve politik bakımdan sakin olduğunu, otokratik siyasi seçkinler tarafından yönetildiğini ve İngiliz Kanadalıların ayrımcılığına maruz kaldıklarından söz eder. Bugün ise onların İngiliz Kanadalılarla aynı hayat standartlarına sahip olduğunu, Quebec'te canlı bir demokrasinin yaşandığını, federal hükümet ve bürokrasideki temsil oranlarının nüfuslarına göre daha yüksek olduğunu, kamu araştırmalarının sonuçlarına göre İngilizlerle Fransızların birbirlerine karşı önyargılarının neredeyse yok olduğunu gösterdiğini belirtir. Ancak, bu verilerden yola çıkılarak Quebec milliyetçiliğine ve ayrılmacılığa destek artmıştır (Kymlicka, 2015: 24). Başta Kanada Başbakanı ve ikidillilik ve çokkültürcülük politikalarının mimarı Trudeau olmak üzere birçok kişi, liberalleşme ve modernleşmenin milliyetçi duyguları yumuşatacağı görüşüyle Sessiz Devrim'in Kanada-Quebec gerilimini azaltacağını varsaymıştır. Çünkü kültürler liberalleştikçe, insanlar geleneksel adetleri ya da iyi hayat kavrayışları bakımından ulusal gruptan emsalleri ile daha az şey paylaşacak ve ortak bir uygarlığı paylaşma bakımından giderek daha fazla öteki ulusların üyelerine benzeyecektir. Bu durumda

kişiler ulusal kimliklerine sıkıca sarılmayı bırakacaklardır (Dion (1991), Kymlicka (1995) aktaran Kalaycı, 2006: 24). Ancak bu siyaset biçimi Quebec'in yetkilerini genişletecek uygulamaları da beraberinde getirmiş ve asimetrik federalizme neden olmuştur.

Çeyrek yüzyıldan uzun süredir Quebec'teki Fransızca konuşan çoğunluk, kendi tarihine, diline, yasal sistemine, değerlerine, dünyadaki yerlerine ilişkin kendi görüşlerine, farklı insan olduklarına dair toplu bir bilince sahip ayrı bir kültürel topluluk olduklarını ileri sürmektedir (Parekh, 2002: 236). Quebec'iler kendine özgü ihtiyaçları ve istekleri olan ayrı bir toplum statüsü kazanmanın mücadelesini verdiği sırada, Kanada Federal Hükümeti de Kanadalı ulusal kimliğini inşa etmeye girişmiş ve bu amaçla da çokkültürcülük siyasetini benimsemiştir (Kalaycı, 2006: 19). Örneğin, Kanada'da güçlerin federal bölüşümü koşullarında, Quebec eyaleti (%80'i Frankofon), eğitimin, dilin, kültürün kontrolü kadar göçmen politikasına önemli müdahaleler de içinde olmak üzere, Fransız kültürünün ayakta kalması için elzem olan meseleler üzerinde geniş yetkiler kullanmaktadır. Diğer dokuz eyalette bu güçlere sahiptir, ancak mevcut güçler bölünmesinin ardında; aslında bütün federal sistemin ardında yatan başlıca itki Quebec sorununu çözme ihtiyacıdır. Konfederasyon zamanında, İngiliz Kanadalı liderlerin çoğu Britanya gibi üniter bir devletten yanaydı ve federal bir sisteme asıl olarak Fransız Kanadalılarla uzlaşmak için razı oldular (Kymlicka, 2015:67-68). Dönemin Başbakanı Trudeau'nun başlattığı çokkültürcülüğü, Kanadalı kimliği yaratmaya yönelik birlik stratejisi olarak tanımlamak mümkündür. Quebec'ilerin kendilerini farklı bir topluluk olarak görmekten vazgeçirebilmek için uygulamaya konulan çokkültürcülük siyasetinin asıl amacı, Quebec hareketini bastırabilmek ve bu ayrılıkçı eyaleti Kanada ile uzlaştırabilmektir (Kalaycı, 2006: 19). Dolayısıyla, çokkültürcülük politikası kültürel çeşitliliğin tanınmasına yönelik bir dizi uygulamayı içerse de bir bakımdan Kanada'nın bütünlüğünün sağlanmasına yönelik bir girişim/önlem olarak da okunabilir.

Kanada Federasyonu'nun gerilimlerini aşabilmek için ulusal birlik projesini benimseyen ve çokkültürcülük ve iki dillilik politikalarını uygulamaya sokan başbakan Pierre Trudeau'nun birlik oluşturma stratejisi ters tepmiş ve bölünme yaratmıştır (McRoberts'dan (1997) aktaran Kalaycı, 2006: 19-20). Bazı milliyetçi sözcüleri Quebec'li kimliklerini Kanadalı kimliklerinden o kadar üstün tutmaktadır ve Kanada'yla alay etmekten ya da onu zayıf, şekilsiz ve büyük ölçüde araçsal bir federasyon haline getirmekten o kadar zevk almaktadır ki, ülkenin geri kalanı bazen haklı olarak, devletin Quebec'in taleplerini yerine getirmek için yeniden düzenlenip düzenlenmemesi gerektiği konusunda tereddüt etmektedir (Parekh, 2002: 244). Bu tablo çokkültürcü politikaların işlevsel olduğu gerçeğini tartışılır hale getirmektedir.

Micheal Wierviorka, ileri kapitalist ülkelerde toplumsal eşitsizliğin kaynağını ekonomik olmaktan ziyade kültürel ve sosyal alanda arayan toplulukçu tezleri etkileyen çokkültürcülükle ilgili ilk idari hukuki kararların Kanada, Avustralya ve İsveç'te doğduğunu; ve Kanada'da 1971 yılında kabul edilerek, 1982 yılında Anayasa'ya giren çokkültürcülüğün, Quebec ve Fransızca sorununa bir çözüm önerisi olarak ortaya çıktığını; Avustralya'da 1970'lerde gündeme gelen çokkültürcülüğün

göçmenlerin ve yerli halkların sosyal hakları ve eğitim sorunlarını çözmeye yönelik önlemleri içerdiğini ve İsveç'te 1975 yılında kabul edilen çokkültürcü programın, Avustralya'ya benzer şekilde ancak bu sefer Finli ve Yugoslav kökenli göçmenlerin yaşam standartlarını iyileştirmek, etnik kimlikleri ile İsveç kimliği arasında seçim yapma özgürlüklerini garanti altına almak ve göçmenlerle ana kitle arasındaki ekonomik ilişkileri geliştirmek amacını taşıdığını ifade etmektedir (İrem, 2006: 43).

Özetle, göç, ulusal azınlıklar, milliyetçilik ve asimilasyon politikaları Kanada'nın çokkültürcülüğünün kaynakları olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç olgusu, Kanada'nın ve benzer ülkelerin (ABD ve Avustralya gibi) çokkültürcülük politikalarında önemli bir yer tutar. Ulusal azınlıklar ve sonraki dönemlerde değişen göçmen profilleri de bu tür politikaların hızlanmasına neden olmuştur. Çokkültürcülük öncesi tercih edilen asimilasyon politikalarının işlevselliğini yitirmesi yeni politika arayışlarını da beraberinde getirmiştir. Ulusal azınlıkların ve göçmen grupların artan talepleri, milliyetçi hareketler Kanada hükümetini bunlara yanıt vermeye zorlamıştır. Çokkültürcülük politikalarının ilerleyen dönemlerde nasıl sonuçlar doğuracağı konusunda net bir görüş olmasa da yeni ırkçılık konusunda yapılan vurguların gözden kaçırılmaması gerekmektedir.

Çokkültürcülüğün farklılık siyaseti dolayısıyla tasvir etmeye çalıştığı somut insan arayışı, liberalizme özgü soyut yurttaşın düşüncesinden uzaklaştığı ölçüde yeni ırkçı hareketlere yaklaşmaktadır (İrem, 2004: 26). Bununla birlikte, ırkçılık ve ırksal ayrımcılık yok olmamıştır ve günümüzde kültürlerin eşitsizliğini ileri sürerek meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Çağdaş yeni-ırkçı söylemde, uzlaşmaz ya da eşitsiz olarak ilan edilen şey artık ırklar değil; adetler, inançlar ve uygarlıklardır. Sözü edilen şey, kültürler çatışmasıdır ve reddedilen şey, siyah ya da sarı insan değil; mutfaklar, kokular, ibadetler, sesler kısacası ötekilerin alışkanlıklarıdır (Bourse, 2009: 24-25). Yeni-ırkçılığın inşası kültürlerin tanınması ve hayatta kalması adına yapılan bütün söylemsel-pratiksel alanlarda tekilikleri başkalaştırma, kendisini üzerinden betimleme ve değer biçme anlayışlarının postmodern türde denilebilecek oluşumlarıyla birlikte gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Bu durum kültürleri anlamlı kılmaya uğraşında ortak kültürleri anlamsızlaştırma eğilimlerini de beraberinde getirecek ve yeni sorunsal alanların varlığını yaratacaktır.

Öncelikle, tarih bize bütün olarak insanlığın, halkların, grupların hareketlerinden oluştuğunu ve araştırmanın az çok kavramaya imkan tanıdığı en uzak dönemlerden beri bireylerin hiç durmadan yer değiştirdiğini, melezelediğini ve çarpıştığını öğretir (Bourse, 2009: 37). Bu gerçekliği kapı dışarı ederek salt kendi kültürel pratiklerimizi mi merkeze alacağız? Bu türde inşa edilecek bir kimlik hanesi içinde yaşanılabilecek bir dünya tahayyülü tarihsel gerçekliğe sırtımızı dönmek manasına gelir. Oysa, tarih bize kimliklerin üstünlüğü üzerine kurulan dünyaların sahteciliğini, bu tür idealler uğruna gerçekleştirilen dramaları bütün çıplaklığıyla göstermişti. Şimdi bizler bütün kültürlerden birer parça taşıyan bu "puzzle"ın bize ait olan parçalarını bütünü oluşturmak adına yerlerine koyma çabası içine mi gireceğiz yoksa sadece bize ait olduğunu düşünerek bütünden ayıracak mıyız?

Kültür kavramının bir tarihi vardır, bunu açıklamak gerekir. Bu tarih yansız değildir, ideolojik ve politik etkileri vardır, bunları da açıklamak gerekir. Kavramın çağdaş kullanımı muğlaktır: Ezilen azınlıkların savunulmasında kullanılabileceği gibi, ırk fikrinden uzak olmayan ve bütün milliyetçilikleri, yabancı düşmanlıklarını ve etnik-merkezcilikleri de kapsayan bir farklılıkçılığı sürdürmeye de hizmet edebilir. Bu anlamda kültür kızdıran bir kavramdır! (Bourse,2009: 38).

SONUÇ

Batılı demokrasiler için “sakıncalı” olan, ihtiyatla hareket edilen öteki(lere)/kimliklere ilişkin, farklı kültürel gruplara yönelik algılamaların bugün ciddi bir değişim geçirdiğini düşünmek için henüz çok erken. Yeni bir inşa sürecinden söz edebilmek de bunun insani kaygılardan mı yoksa yine rasyonel tercihlerden mi kaynaklandığını net olarak ifade etmek güçleşmektedir. Modern aklın bazı konularda başarısızlığa uğradığı artık kendi uygulayıcıları tarafından da kabul edilmektedir. Bugünkü tablo, yeni bir rasyonel aklın inşalarına yönelik uygulamalar bütünü olarak da okunabilir. Kanada’nın çokkültürcü politikalarının itici güçleri toplumsal yapıda ortaya çıkan öngörülemeyen değişimlerdir. Bu değişimlerin beraberinde getirdiği toplumsal taleplere ilişkin verilen gönüllü/gönülsüz yanıtlar söz konusudur. Başka bir deyişle, bilinçlice uyandırılmış kimlikler, asimilasyonun alternatifsizliğini kanıtlayan yeni göçmen profilleri, yükselen milliyetçi duygular ve bunların “açık seçik hale gelmiş talepleri” bu türden bir yönetim anlayışını ve bunlara yanıt vermeyi zorunlu kılmıştır.

Modern zamanların ulus inşası bazı ülkelerde yerini çokkültürcüğün kültürel çeşitlilik taleplerine/inşalarına bırakırken bu yeniden yapılanma talebinin/sürecinin ilerleyen dönemlerde ne tür sorunlar yaratacağı konusu muğlak kalmaktadır. Birçoğumuz haklı olarak bütün kültürlerin eşit ölçüde toplumsal yaşamda var olmalarını sağlayacak uygulamaların desteklenmesini talep ediyoruz ancak kültürel ortaklık, kültürel etkileşim gibi fikirleri de en az farklılık ve çeşitlilik kadar vurgulamamız gerekmiyor mu? Farklılıklarımızı ötekileştirme heveslerimiz uğruna yüceltmeden ve ötekinin kültürel alanını daraltmadan geniş ortaklıklarımız üzerinden kurulmuş olan bir coğrafyada yaşama imkanımız olamaz mı? Bizim bu konudaki temel savımız ne çokkültürcülüğü kesinkes/tartışmasız destekleyen ne de reddeden türdendir. Biz şimdilik sadece Michel Bourse’in “Melezliğe Övgü” de çok haklı olarak dillendirdiklerini daha fazla dikkate almamız gerektiğini söylemekle yetineceğiz.

Kültürler ve kimlikler “karşılıklı alışverişe” dayalıdır, “ortaklık temelinde” üretilmiştir, “kültürler arası diyaloglarca”, “paylaşımçı anlayışlarla” sürdürülebilmştir. Hem farklılaşan hem de benzerlik taşıyan özelliklerimizle bir arada yaşayabilmemizin koşullarından biri de kimliğimizin üstünlüğü yerine kimliklerimizin çeşitliliği kabulünden geçmektedir. Yeniden hatırlamamız gereken “bir bütünün bin parçasından biri olduğumuz” gerçeği tekrar tekrar karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aktürk, Ş. (2015). *Etnisite Rejimleri ve Milliyet*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Atalay, İ. (2001). *Dünya Coğrafyası*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

- Bourse, M. (2009). *Melezliğe Övgü*, Çev.: Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Canatan, K. (2007). Avrupa Toplumlarında Çokkültürcülük: Sosyolojik Bir Yaklaşım, *Sivil Toplum Düşünce ve Araştırma Dergisi*, Sayı: 06.st.16.
- Habermas, J. (2015). "Öteki" Olmak, "Öteki"yle Yaşamak, *Siyaset Kuramı Yazıları*, Çev. İlknur Aka, Yapı Kredi Yayınları, 8. Baskı, İstanbul.
- İrem, N. (2004). Yanlış Giden Ne? Postmodernizm, Çokkültürcülük ve Avrupa'da Yeni Irkçılık, *Sivil Toplum*, 2 (5), 19-34, İstanbul.
- İrem, N. (2006). Liberal İnsan Hakları Siyaseti'nin Toplulukçu Eleştirisi ve Grup İstisnacılığı, *Sivil Toplum*, 4 (13-14), ss.39-58, İstanbul.
- Kalaycı, H. (2006). Batılı Demokrasilerde Ayrılcı Milliyetçilik: Quebec Milliyetçiliği, *Doğu Batı Yayınları*, Yıl:10, Sayı:39, 9-30, Ankara.
- Kalaycı, H. (2008). Etnisite ve Ulus Karşılaştırması, *Doğu Batı Yayınları*, Yıl:11, Sayı: 44, 91-113, Ankara.
- Kymlicka, W. (2015). *Çokkültürlü Yurttaşlık*, Çev.: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, 2.Basım, İstanbul.
- Modood, T. (2014). *Çokkültürcülük, Bir Yurttaşlık Tasarımı*, Çev.: İsmail Yılmaz, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Özensel, E. (2012). Çokkültürlülük Uygulaması Olarak Kanada Çokkültürlülüğü, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt:7, Sayı:1.
- Parekh, B. (2002). *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek, Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori*, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Schnapper, D. (2005). *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, Çev.: Ayşegül Sönmezay, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Şan, M. K. (2005). Farklılık ve Çokkültürlülük Siyasetleri Üstüne Bir Deneme, Milet ve Nihal İnanç, *Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* yıl 3 sayı 1-2 Aralık 2005 – Haziran 2006.
- Şan, M. K. ve Haşlak İ. (2012). "Asimilasyon ile Çokkültürlülük Arasında Amerikan Anaakımını Yeniden Düşünmek", *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt:7, Sayı:1.
- Taylor, C. vd.(2014). *Tanınma Politikası*, Çev.: Yurdanur Salman, s.46-93, Hazırlayan: Amy Gutmann, Yapı Kredi Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.
- West, C. (2014). *Yeni Kültürel Farklılık Politikası*, s.183-205, Doğu Batı Yayınları, Kimlik Politikaları, Tanınma Özdeşlik ve Farklılık, Ed. Fırat Mollaer, Ankara.
- Wallerstein, I. (2007). *Avrupa Evrenselciliği, İktidarın Retoriği*, Aram Yayıncılık, İstanbul.

İnternet Kaynakları

<http://kanadagocmenlik.com/kanada-hakkinda/> 29.11.2015

<http://www.mfa.gov.tr/kanada-kunyesi.tr.mfa> 29.11.2015

<http://www.mfa.gov.tr/kanada-siyasi-gorunumu.tr.mfa> 29.11.2015